

80'Lİ YILLARDA KADIN HAREKETİ VE KAMPANYALAR

WOMEN'S MOVEMENT IN THE 80's AND CAMPAIGNS

Aylin MORALIOĞLU*

Özet: Bu makalede Türkiye’de kadın hareketinin tarihsel sürecine baktığımızda kadınların geçmişten günümüze değin kendilerine dayatılan toplumsal rolleri sorgulayarak, söz konusu rolleri ve gelenekçi tutumları değiştirmek için değişik biçimlerde mücadele verdiklerine ve özellikle 80’li yıllarda kadınlar tarafından şiddete, dayığa, cinsel tacize karşı gerçekleştirilmiş kampanya ve örgütlenmeler çerçevesinde 80’li yılların kadın hareketi tarihindeki önemine değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: kadın hareketi, aile içi şiddet, feminizm

Abstract: In this article, it is referred to the historical significance of the women’s movements in the 80’s within the scope of the historical process of the women’s movement in Turkey by questioning the social roles that have been imposed on them throughout the years and how they have fought back in various forms in order to be able to change these social roles and traditionalist approaches by means of campaigns and organizations against violence, beatings and sexual harassment especially in the 80’s.

Keywords: women’s movement, domestic violence, feminism

Türkiye’de kadın hareketinin tarihsel sürecine baktığımızda kadınların Osmanlı toplumundan günümüze değin kendilerine dayatılan toplumsal rolleri sorgulayarak, söz konusu rolleri ve gelenekçi tutumları değiştirmek için değişik biçimlerde mücadele verdiklerini görmekteyiz. Bu süreçte özellikle 80’li yıllarda kadınlar tarafından şiddete, dayığa, cinsel tacize karşı gerçekleştirilmiş kampanya ve örgütlenmeler, kadın hareketi tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Kadınların kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önündeki en büyük engellerden biri olan aile içi şiddet” kavramını kamuoyuna taşıyarak dile getirmeleri, dayığa, cinsel tacize karşı seslerini yükseltip kampanyalar düzenleyerek kadınların kendi aralarında örgütlenebilmelerini sağla-

* Avukat, İstanbul Barosu

maları bakımından 80'li yıllar kadın hareketine çok büyük bir ivme kazandırmıştır. "Özel olan politiktir." sloganı 80'li yıllardaki kadın hareketinin sahip olduğu farklı bilinci ve devinimi en iyi şekilde ifade etmektedir.

1980'li yıllarda varolan yeni feminist hareket, toplumsal cinsiyet kalıplarını, egemen kültür tarafından belirlenen kadınlık, erkeklik kimliklerini ve rollerini sorgulayarak ataerkil değerlere karşı önemli bir toplumsal hareket başlatmıştır.

1980 askeri darbesi sonrasında, Türkiye'de kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getiren bir kadın hareketi oluşmuştur. Hareket devletten bağımsız, kendiliğinden oluşmuş, bazen belli yayın organları, bazen sadece ortak kimlikler çerçevesinde toplanmış küçük gruplar veya tek tek yazarlar, sanatçılar, gazetecilerden oluşmuştur. Ortak amaç kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları sorgulamak, bu sorunlara çözüm aramaktır. Bu amaç çerçevesinde değişik ideolojiler dile getirilmiştir. Çoğunlukla iş sahibi, eğitim görmüş, orta sınıf, kentli kadınların önderliğinde başlatılan hareket içinde, kısa zamanda gençler etkin rol oynamıştır.¹

Feminist kelimesini ilk benimseyenlerden bir grup meslek sahibi kadın 1983 yılında haftalık Somut dergisinde "feminist" bir sayfa çıkarmak için toplanmış, 1983 sonlarında, Kadın Çevresi adı ile "ev içinde ve ev dışında ücretsiz ve ücretli çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirme" amacıyla bir "yayıncılık, hizmet, ve danışmanlık" şirketi kurulmuştur. Kadın Çevresi aracılığıyla bir kitap kulübü oluşturularak, feminist klasikler çevrilerek yaygınlaştırılmıştır.²

Toplu eylemlere, Birleşmiş Milletler Kadının On Yılı sonunda 1985 tarihinde onaylanan Türkiye'nin de imzasının bulunduğu "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin uygulanmaya konması için açılan dilekçe kampanyası ile başlanmıştır. 1986 Mart'ında, Meclis'e hitaben 4 bin kadar kadının imzaladığı ve mevcut yasaların, ayrımcılığa karşı sözleşme ile uyumlu hale getirilmesini talep eden bir dilekçe yazılmış bu girişim; feministlerin başlattığı ve

¹ Yeşim Arat, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Uzantısı", Toplum ve Bilim Dergisi, Bahar 1991, sayı:53, s. 10

² Y. Arat, a.g.e., s. 10

oldukça kitlesel bir girişim olduğundan, feminizme, bir ad, hatta bir ideoloji olarak kısmen meşruiyet sağlamıştır³.

Toplu eylemlerle birlikte kadın hareketi hareketlilik ve çeşitlilik sağlamıştır. 8 Mart 1987 tarihinde "Feminist" dergisi çıkmaya başlamıştır. Dergiyi çıkaranlar amaçlarını " Bir süredir kendi ezilmişliğimiz üzerine düşünmekteydik ama bu dergi bize kendi özelimizden söz etme cesareti verdi. Bilirsiniz biz feministler özel olanın politik olduğunu düşünüyoruz... Biz her konuda ortak düşünüp düşünmediğimizi henüz bilmiyoruz daha konuşmadığımız o kadar çok şey var ki..."⁴ olarak açıklamışlardır.

Aynı yıl "Dayağa Karşı Dayanışma" kampanyası açılmış, 12 Eylül sonrasının ilk kitlesel mitinginde, 2500 kadın yürümüştür.⁵ Dayağa Karşı Dayanışma mitingi⁶ kampanyalar döneminin ilk etkinliği olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu kampanya 1987 Nisan'ında "Feminist" dergisinden kadınların önerisi ile başlamıştır. Kampanya, Çorum'da bir hakimın üç çocuklu bir kadının dayak yediği için açmış olduğu boşanma davasını " Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" gerekçesi ile reddetmesi üzerine söz konusu kararı protesto etmek amacı ile başlamıştır.⁷ Söz konusu kampanya ile ilk defa evlerde uygulanan şiddet ifade edilmiştir.

Mayıs ayında bir yürüyüşle açılan kampanya Ekim ayında Kariye Müzesi önünde düzenlenen bir festivalle devam etmiş, feministlerle ilişki kurmak isteyen kadınlarla orada tanışılmıştır. Kampanyaya hazırlık sürecinde Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD) kurulmuştur. Dernek, geleneksel kurumsallaşmaya ve hiyerarşik yapılanmaya karşı olan feminist hareket içinde yeni bir yapılanma olmuştur. Derneğin amacı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesi ve geleneklerin ve değer yargularının dönüştürülmesi için kadın örgütlenmesinin sağlanmasıydı.⁸

³ Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, Yay. Haz: Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Pınar Selek v.d., Amargi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 82

⁴ Feminist sayı1, 8 Mart 1987, s.34

⁵ İnci Özkan Kerestecioğlu, "Kadınlara Yönelik Aile içi Şiddet: Mücadele, Kazanımlar ve Sorunlar", Birikim, Ağustos- Eylül 2004, s.123

⁶ Bkz. "Koca Dayağına Son" Yürüyüşü, Cumhuriyet Gazetesi, 18.05.1987, s.12, ve "Kadınlara Baskıya Son", Milliyet Gazetesi, 18.05.1987, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

⁷ Kadın Hareketinin Yüzyılı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 2000 Ajandası, s.245

⁸ Y. Arat, "1980'ler Türkiyesinde Kadın Hareketi", s.11

Bu dönemde bir başka eylem "Geçici Kadın Müzesi" olmuştur. Kadınların karşılıksız emeklerini, bedenlerine yönelik şiddeti, suistimali simgeleyen bir takım nesnelere – tencere tavadan gelinliğe- sergilendiği bir müzeydi. Erkek dayacağı ile ilgili ilk kitap da bu müzede tanıtıldı. Kariye Şenliği'nde kurulmasına karar verilen "dayanışma ağları" da 1989 Ocak ayında hayata geçirilmiştir. Bununla, şiddete maruz kalan kadınların hukusal ve pratik destek alacakları bir telefon ağı oluşturulmuştur. Bu kampanyaların hedefi olan "sığınak projesine" bir adım olmuştur.⁹

1 Mayıs 1988'de Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi çıkmaya başlamıştır. Dergiyi çıkaran kadınlar Kadın Çevresi veya Dayacağı Karşı Dayanışma Kampanyası için çalışmış kişilerdi. Kaktüs grubu "kadın erkek eşitsizliğini üreten şeyin yalnızca ideoloji değil, cinsiyet ve üretim ilişkilerini kapsayan tüm toplumsal ilişkiler sistemi" olduğunu savunuyordu. Sosyalist feministler kadın grubu içinde, ideolojik farklılıklarını en net biçimde ortaya koymaya çalışan grup olmuştur.¹⁰

Ankara'da 1989 yılında Kadın Dayanışma Derneği kurulmuştur. Ankara'da kadınların oluşturduğu ve feminizm, kadın hareketi konularında bilinç yükseltmeye dönük çalışmalar yapan Perşembe grubunun önerisi ile Şubat 1989'da İstanbul ve Ankara'da feministleri biraraya getiren 1. Feminist Haftasonu toplanmıştır. Toplantıda 1989 Kasımında "Cinsel Tacize Hayır" kampanyası başlamıştır. Kampanya çerçevesinde kadınların saldırılara karşı kendilerini korumaları için mor iğneler satılmıştır.¹¹ Bu kampanya "Mor İğne Kampanyası" olarak da anılmıştır.¹² Kampanyada iğnenin seçilmesi cinsel tacizin bir saldırı olduğunu ifade etmek için ve bir tür silah sayılabilecek bir şeyi tacize uğrayan kadınların kullanmaya hakları olduğunu, bunun meşru madda olduğunu göstermek için seçilmiştir. Kampanyanın çağrı metninde asıl suçlu ve utanması gerekenlerin sarkıntılık yapan erkekler olduğu vurgulanmış ve kadınlar sokaklara çağırılmıştır.¹³ Mor iğne fikrinden

⁹ Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, s. 84

¹⁰ Y. Arat, "1980'ler Türkiyesinde Kadın Hareketi", s.11

¹¹ a.g.e., s. 11

¹² Bkz. "Sarkamı İğnelerim", Sokak Dergisi, 05.11.1989; "Mor İğnelilerin Onur Savaşı", Cumhuriyet Gazetesi, 02.12.1983 ve "Tacizcilere Karşı Mor İğne Dağıttılar", Hürriyet Gazetesi, s.6, 2 Mart 2008, "Feministler Meyhane Bastı", Milliyet Gazetesi, 22.11.1989, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

¹³ Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, s. 84-85

etkilenen bir grup Alman feminist kadın Köln kentinde mor iğne dağıtılan “tacize hayır” kampanyası düzenlemiştir.¹⁴

Feministler yaptıkları başvurularla Bakırköy ve Şişli Belediyelerinin kadın sığınakları açmalarına yol açtılar.

“Cinsel Tacize Karşı Kampanya’nın ikinci aşamasını işyerinde cinsel tacize karşı bir dizi eylem ve protesto olması planlanmış ama TCK mad. 438’in gündeme gelmesi ile protestolar ilgili maddeye yöneltilmiştir. TCK mad 438’e göre fahişelik yapan kadınlar tecavüze uğrayınca üçte iki ceza indirimi uygulanıyordu. 1989’un sonunda Antalya’da N.T adlı bir kadının tecavüz davasını avukatlar, bu maddenin Anayasa’nın 10. maddesine aykırılık teşkil ettiği gerekçesi ile iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne götürmüşler ama Anayasa Mahkemesi “iffetli kadınları koruduğu” gerekçesi ile, maddenin Anayasa’ya aykırı olmadığı kararını vermiştir.¹⁵

Feminist kadınlar genelev kadınlarını ziyaret etmişler “iffetli/ifetsiz kadın yoktur” gibi pankartların taşındığı bir yürüyüş düzenlemişler ve konu günlerce basının ilgi odağı olmuştur.¹⁶

Tanınmış bütün köşe yazarları Anayasa Mahkemesi kararına karşı çıkmıştır. Baroların konu ile ilgili tavrı ve desteği 438. maddenin kaldırılmasında oldukça etkili olmuştur.¹⁷ Kamuoyu baskısı o derece yükselmiştir ki Meclis konuyu ele alarak, maddeyi iptal etmek zorunda kalmıştır.¹⁸

14.04.1990 tarihinde İzmir’de şarkıcı olup, kocasının çalışma iznini geri alması üzerine boşanma davası açan bir kadının davası sırasında, mahkeme bu kez Medeni Kanun’un 159. maddesinin Anayasa’nın 10. maddesine aykırı olduğunu ileri sürerek Anayasa Mahkemesine

¹⁴ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Kadınlara Yönelik Aile içi Şiddet: Mücadele, Kazanımlar ve Sorunlar”, s.123

¹⁵ “438’den Sonra Sıra 453’de”, Demokrat, sayı 1, s.40-41, Haziran 1990

¹⁶ “Bütün Kadınlar 438’e Karşı”, 2000’e Doğru Dergisi, 18.02.1990, “Feministler Yürüdü”, Milliyet Gazetesi, 19.02.1990; “Bedenimiz Bizimdir”, Cumhuriyet Gazetesi, 19.02.1990;“Hukuka İnat Kadınlar Yürüdü”, Sokak Dergisi, 25.02.1990, s.12

¹⁷ Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, s. 89, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

¹⁸ Şirin Tekeli, “ Kadın Erkek Eşitliğinde Hukuk Mücadelesi”, Basisen, sayı: 49, Mart 1993, s.17

başvurmuştu.¹⁹ Evli kadının çalışmasını koca iznine bağlayan Medeni Yasa'nın 159. maddesin Anayasa Mahkemesi'ne gitmesi üzerine İstanbul'da bir grup kadın Ağustos 1990 tarihinde imza kampanyası başlatmıştır.²⁰ Ortaköy, Salacak, ve Moda'da stand açılarak imza toplandı ve toplam beşbin bildiri dağıtılmıştır. 16 Eylül 1990 tarihinde toplanan 2500 imzalı dilekçe Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmiş olup²¹, Anayasa Mahkemesi farklı bir karar vererek 29 Kasım 1990 tarihinde 159. maddeyi iptal etmiştir. Kararın gerekçesi iki yılda yazılmıştır.²²

1987 yılında bir ağır ceza yargıcının bir dava sırasında "kadının sırtından sopayı, karnından sopayı eksik etmeyeceksin" şeklindeki beyanı kamuoyunda tartışmalara yol açarak, kadın hareketini başlatan bir kıvılcım olmuştur. Bu sözler, "Dayağa Karşı Yürüyüş" kampanyalarını başlatmıştır. Cinsel tacize karşı "Mor İğne Kampanyası", eski Medeni Kanun'da kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. maddeyi protesto kampanyaları, eski Türk Ceza Kanunu'nda fuhuş meslek edinen kadına karşı tecavüze indirmiş öngören maddeleri protesto kampanyaları, feminist çevrelerin hukuk alanında yapılması istediği değişimlerin ilk adımları olmuştur.²³

1980'lerin hareketliliği 1990'larda yerini kurumsallaşmaya bırakırken, siyasetin hem içeriğine hem de biçimine önemli yenilikler getirmiştir. Kamusal ve özel alan arasındaki farklılıkları ilk sorgulayan toplumsal hareket feminizm olmuştur. Daha önce siyaset dışı addedilen pek çok konu siyasetin konusu hale gelmiştir. Feminist hareket devlete karşı siyasal özerkliklerini oluşturmaya, hiyerarşisiz ve doğrudan katılımı sağlayacak mekanizmaları yaratmaya, teoriyi gündelik sorunlarıyla buluşturmaya çalışarak yeni bir siyasal dil oluşturmuştur.²⁴

¹⁹ a.g.e., s.17

²⁰ Bkz. "159'a Hayır", Kadınca, Ekim 1990 ve "Kadınların İmza Kampanyası", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1990

²¹ Kadın Hareketinin Yüzyılı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 2000 Ajandası, s.253

²² Bkz. 2 Temmuz 1992 tarihli Resmi Gazete

²³ Nazik Işık, "1990'larda Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler", 90'larda Türkiye'de Feminizm, der. Aksu Bora- Asena Günel, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.43-46.

²⁴ İnci Özkan Kerestecioğlu, "Kadınlara Yönelik Aile içi Şiddet: Mücadele, Kazanımlar ve Sorunlar", s. 123